

Zvláštní ustanovení o změně některých předpisů procesních a hmotně-právních.

Dr. Jaroslav H o m o l k a.

Dne 10. února t. r. bylo ve Sbírce zákonů a nařízení Protektorátu Čechy a Morava vyhlášeno a téhož dne nabylo účinnosti nařízení ze dne 14. prosince 1939 č. 44 Sb. ex 1940, jímž se vydávají zvláštní ustanovení o řízení před soudy Protektorátu Čechy a Morava a dočasně mění některá ustanovení občanského práva. Tyto zvláštní předpisy, aspoň v některých směrech, znamenají dosti hluboký zásah do právních a hospodářských poměrů odůvodněný válečnými událostmi a jich odrazem na současné poměry.

Potřeba úpravy tohoto druhu vysvítala také z té okolnosti, že obdobné normy, a to hned od počátku války (1./IX. 1939), platily v Říši a i v Protektorátu pro německé občany a před německými soudy. Vznikly dokonce i pochybnosti, zda níže uvedené normy říšské vzhledem k uváděcí klausuli »Ministerská rada pro obranu Říše nařídila s platností zákona pro území Velkoněmecké Říše« nemají přímou platnost také v Protektorátu. Tato pochybnost byla odstraněna článkem uveřejněným v oficiálním časopise »Deutsche Justiz«, podle něhož tyto normy platí v Protektorátu jen pro německé soudy. (Cf. Nové zákony a nařízení Protektorátu Čechy a Morava č. 8—9, str. 775 vysvětlivky Dr. K. Louly). Také v »Právní praxi« č. 4—5 ročníku 1940, str. 128, poukazuje vrch. rada Dr. Frydrych na to, že právní předpisy Říše platí ve smyslu nařízení z 3. dubna 1939 ř. z. I. str. 704 v Protektorátu tenkrát, je-li tak výslovně stanoveno anebo vyplývá-li to z jejich obsahu. Proto také bylo přikročeno v tomto případě k řešení normou autonomní.

Pokud jde o osoby dotčené zvláště mimořádnými poměry, nalzáme již předchozí obdobnou úpravu v právním řádu býv. ČSR ve vl. nař. 199/38 Sb., vydaném na ochranu osob vojenských a jim na roveň postavených za branné pohotovosti v září 1938.

Na území Říše přineslo nejprve nařízení z 1. září 1939 (ř. z. I., str. 1656) o opatřeních v oboru občanského řízení sporného, exekuce, konkursu a občanského práva jednak přerušení sporů proti osobám dotčenými válečnými událostmi, jednak naprostou závěru (vyloučení) exekuce jak immobilární, tak i mobilární, neboť mělo být zabráněno tím mrhání majetkovými hodnotami v době tak vzrušené. Toto opatření představovalo řešení dočasné a když vývoj poměrů ukázal, že takové naprosté závěry zpeněžovací není třeba, byla zmírněna nařízením z 31. října 1939 (ř. z. I., str. 2139). V exekucích na nemovitosti mohlo se pokračovati na zvláštní návrh, jestliže vzhledem k současným zvláštním poměrům zúčastněných osob nejevilo se vhodné, aby exekuce zůstala odložena i nadále, v odložených exekucích na svršky pokračovalo se i bez návrhu. Tento vývoj byl ukončen nařízením z 30. listopadu 1939 (ř. z. I., str. 2329) o smluvní pomoci soudcově z podnětu války a o válečném vyrovnacím řízení (ř. z. I., str. 2338); prvé z nich ponechalo v platnosti základní ustanovení, že soud může odložiti (zrušiti nebo vůbec nepovoliti) exekuci mobilární i immobilární zcela neb zčásti, jestliže je to naléhavě nutno v zájmu dlužníka, a na věřiteli to může býti podle poměrů spravedlivě požadováno, a zároveň dalo dlužníkovi možnost, aby své námitky proti vymáhání pohledávek uplatnil již před zahájením exekuce návrhem u příslušného soudu na poskytnutí soudcovské pomoci úpravou doby splatnosti pohledávky, zrušením právních následků prodlení atd. Nařízením o válečném vyrovnacím řízení sledovalo účel zabrániti uvalení konkursu na podniky, jež zasluhují ohledu a zavádí jednak poshovění pohledávek, jednak částečnou nucenou slevu v rozsahu širším než v obyčejném vyrovnacím řízení

(delší lhůty pro splnění vyrovnání), při čemž jsou ulehčeny podmínky pro přijetí vyrovnacího návrhu. Obsah tohoto posledního nařízení u nás recipován nebyl.

Vládní nařízení č. 44/40 Sb. rozvrženo je na pět článků, upravujících vliv současných poměrů jednak na formální předpisy práva procesního a exekučního, jednak na ustanovení hmotně-právní (nejen práva občanského, ale i pojišťovacího a obchodního). Podle okruhu osob, jež se těchto předpisů mohou dovolávat, rozeznáváme dvě hlavní kategorie, a to předpisy dané jenom ve prospěch osob dotčených bezprostředně poměry vyvolanými válkou, (příslušníci branné moci, osoby přibrané ke stálému konání služeb mimo místo pravidelného pobytu, osoby evakuované) a předpisy dané zásadně ve prospěch všech osob, pokud výslovně nejsou vyloučeny. Do první kategorie spadají předpisy o přerušení sporu (čl. I. nař. 44/40 Sb.) a o stavení promlčení (§ 11 cit. nař.). Z dobrodinní nařízení jsou vyloučeni židé (§ 28 nař.).

Čl. I. obsahuje zvláštní procesní předpisy (přerušení sporu) pro osoby přímo dotčené mimořádnými poměry. Soud přeruší řízení ve sporu, je-li účastníkem řízení (stranou neb vedlejším intervenientem, majícím postavení nerozlučného společníka v rozepří) příslušník říšské branné moci neb osoba jí na roveň postavená, a to buď ex officio neb z moci úřední. K přerušení nedojde, jestliže strana neb takovýto vedlejší intervenient sami navrhnou, aby řízení přerušováno nebylo. Řízení se přerušuje se zpětnou účinností ke dni povolání strany k výkonu vojenské neb jiné služby. Nastanou-li uvedené okolnosti u těchto osob, které jsou zastoupeny procesním zmocněncem, přeruší soud řízení jen, je-li tu obava, že by tyto okolnosti nepříznivě mohly působiti na vedení neb výsledek sporu v neprospěch postižené strany. Nastanou-li uvedené okolnosti ne u strany (nerozlučného vedl. intervenienta), nýbrž u procesního zmocněnce, přeruší soud, řízení jen, nebylo-li možno včas, aby strana si včasné zřídila jiné procesního zmocněnce bez újmy věci. Soud může i po sloučení sporu vysloviti, že nastalo přerušení sporu, vyjdou-li teprve po skončení sporu okolnosti, pro které mohlo býti řízení přerušeno, když by jinak bylo mohlo býti dosaženo příznivějšího rozhodnutí ve věci hlavní pro osobu, které vadila překážka. Jinak úprava přerušení sporu a formálního postupu je obdobná upravě vl. nař. 199/1938 Sb. V řízení nesporném, konkursním a vyrovnacím ustanoví se osobě dotčené ex officio na ochranu jejich práv opatrovník k věci, není-li možno podle povahy věci (v některých druzích řízení nesporného, na př. nájemního) řízení přerušiti.

Stavení lhůt promlčecích (i preklusivních), lhůt žalobních a jiných lhůt pro uplatnění práv v soudním řízení (§ 11, 12) nastává pro všechny osoby vojenské a jim na roveň postavené i proti nim, jakmile nastanou neb nastaly okolnosti shora uvedené (povolání), a to nejdříve dnem 25. VIII. 1939 a končí odpadnutím důvodu, na němž stavení spočívá. Okruh těchto případů nebude veliký, jelikož spory, příp. řízení osob uvedených kategorií budou se projednávati téměř výlučně před německými soudy v Protektorátu a u protektorátních příslušníků se překážky nařízením stanovené nevyskytují.

Nejširší význam mají ustanovení čl. II., jež jsou normami všeobecně platnými a upravují řízení exekuční, konkursní a realizaci zástavního práva mimosoudní exekucí (čl. 310 a 311 obč. zák., výhody ústavů provozujících úvěrní obchody pod státním dozorem podle čl. III min. nař. č. 110/1865 ř. z., prodej zástavy zřízené pro pohledávku vzniklou majiteli koncesované živnosti zastavárenské (48/1885 ř. z.), při zástavních smlouvách, které jsou jednaním bursovním (zák. 67/1875 ř. z.), realizace zástavního práva na zboží uloženém ve veřejném skladišti (zák. 64/1889 ř. z.), statutární privilegia Hypoteční banky České atd.).

Exekuční soud odloží zcela neb z části, a to vždy jen na návrh povinné

strany jakékoliv exekuční nebo zajišťovací úkony na dobu, kterou sám určí, jestliže dlužník prokáže, že žádaného odkladu jest v jeho zájmu naléhavě třeba, že není s to závazek exekučně vymáhaný beze své viny splnit a konečně že na vymáhajícím věřiteli lze podle poměrů spravedlivě žádati, aby vymáhání jeho nároku bylo zcela nebo z části odloženo (§ 7). Bude na soudci, aby po pečlivém prozkoumání skutkových okolností toho kterého případu buď návrh zamítl nebo povolil odklad exekuce pro celou vymáhanou pohledávku nebo pro její část. Dlužník musí prokázati, že nenese vinu na tom, že nemůže závazek splniti, není však nutno, aby jeho platební neschopnost vyvěrala, byla důsledkem válečných poměrů, jak je tomu níže u § 13 cit. nař. Nejde zde tedy o všeobecné příročí pro dlužníky, nýbrž v jednotlivých nezaviněných případech může soudce učiniti vhodná opatření k ochraně postiženého dlužníka. Při tom běže se ovšem také zřetel na objektivní hledisko vyšší, na zájem celku, jak plyne z předpisu, že »podle poměrů« musí býti možno na věřiteli spravedlivě žádati, aby vymáhání jeho nároku bylo odloženo. Zde musí býti vodítkem obdobné zásada vyslovená v preambuli k říšskému nařízení o smluvní pomoci soudcově, že i ve válce musí býti zásadně platební závazky přesně plněny a jedině tam, kde někteří občané jsou v důsledku své zvláštní situace daleko tížeji postiženi poměry než většina ostatních, musí věřitelé při uplatňování svých nároků na to vzíti zřetel.

Je-li to nezbytně nutné pro ochranu dlužníka (nikoliv pouze naléhavě potřebné jako při odkladu), může soud exekuci (zajišťovací úkony) zcela nebo z části zrušiti. Za stejných podmínek může soud i z úřadu návrh na povolení exekuce zamítnouti, a to zcela neb z části, jestliže soud zná veškeré okolnosti, rozhodné již při projednávání návrhu na povolení exekučních neb zajišťovacích opatření (na př. z dřívějších exekučních spisů). Soud může povolení odkladu neb zrušení exekuce vázati na placení soudem stanovených splátek, je-li to poměry odůvodněno, nemůže však snad podle obdoby § 44 ex. ř. učiniti povolení odkladu neb zrušení závislým na složení jistoty.

Tento výjimečný zásah nemá věřiteli znemožniti trvale uplatnění jeho práv, neboť exekuční soud může, změní-li se nebo dodatečně najevo vyjdou okolnosti, které mění předpoklady, jež vedly k usnesení o odkladu neb zrušení na návrh neb z úřední moci změniti neb zrušiti (na př. jestliže dlužník může již plniti své závazky, ničí svévolně svůj majetek atd.). Věřitel má také vždy možnost kdykoliv žádati za zrušení neb změnu usnesení, když dlužník není toho dobrodíní hoděn a ukáže se nespolehlivým. Rozhodnutí II. instance je konečné.

Ochrana dlužníka platí nejenom v exekučním řízení soudním, nýbrž i v exekuci správní (berní), kde na místo soudu nastupuje příslušný exekuční úřad a, jak jsme již shora uvedli, také při mimosoudní exekuci. Mohl-li by věřitel pro uspokojení své pohledávky, zajištěné smluvním neb zákonným právem zástavním, zpeněžití movité věci jinak než v exekučním řízení soudním neb správním, může žádati u soudu, aby výkon tohoto práva věřitelova byl jsou-li dány shora zmíněné předpoklady, staven. Za stejných podmínek také konkursní soud může odložit rozhodnutí o návrhu věřitele na uvalení konkursu. Ustanovení zvláštních zákonů o odkladu exekucí a konkursů nejsou nařízením 44/40 Sb. dotčena. Dlužník může voliti, zda chce žádati o odklad podle tohoto všeobecného předpisu nebo podle zvláštního předpisu (na př. odklad exekučního vyklizení bytů, odklad exekucí a konkursů proti dlužníkům, kteří mají majetek na území přípojeném).

Čl. III. pojednává o dočasné změně některých ustanovení občanského práva a procesních předpisů s tím souvislých. Kromě stavení promlčení a lhůt pro žaloby a uplatňování práv v soudním řízení ve prospěch a proti osobám branné moci (§ 11 a 12), o němž byla shora zmínka, je zde obsažen předpis § 13 o zrušení nepříznivých právních následků. Je-li dlužníku jedině důsled-

kem války (nikoliv z jiných, třeba nezaviněných příčin) znemožněno splnění závazek dospělý po 25./VIII. 1939, může soudce na návrh dlužníka rozhodnouti, že právní následky, které zákonem nebo smlouvou jsou stanoveny pro případ nesplnění neb opožděného splnění závazku a které jsou dlužníkovi na újmu (úroky z prodlení, ztráta lhůt, konvenční pokuta, právo k odstoupení od smlouvy neb k její výpovědi atd.), zcela neb z části nenastaly. U právních poměrů, vzniklých po 25./VIII. 1939 platí tento předpis tehdy, jestliže překážka u dlužníka vzešla důsledkem války a tento důsledek nemohl s dostatečnou jistotou bez své viny předvídati. Z této úpravy jsou vyňaty některé pohledávky, při nichž vzhledem k jejich zvláštní povaze není možno se zříci přísných následků prodlení, na př. pro pohledávky ze směnky, šeku, pro právo věřitele uspokojiti se ze zástavy jinak než exekucí, pro výpověď nájemních a pachtovních smluv a j. K rozhodování o těchto návrzích je povolán okresní soud, který je obecným soudem dlužníkovým, a to zásadně v řízení nesporném. Shodně jako při odkladu exekucí a konkursů podle čl. II. může soud i zde své rozhodnutí změnit, jeví-li se to nutným pro podstatnou změnu rozhodných poměrů nebo následkem toho, že byly zjištěny dodatečně rozhodné okolnosti.

Při počítání lhůt, jichž uplynutí je spojeno s právní újmou, nelze do lhůt počítati dobu, po kterou věřitel nemohl podle usnesení opřeneho o toto nařízení svá práva uplatňovati (čl. V, § 26). Podle tohoto předpisu na př. u hypotečního věřitele doba odkladu nezapočítává se do 3leté lhůty §u 216 ex. ř., takže neztrácí poshověním pořadí pro své úrokové pohledávky.

Zvláštní právo příslušející Národní bance pro lombardní kredity, Poštovní spořitelně a práva věřitele podle zákona o obilních zástavních listech nejsou předpisy tohoto nařízení vůbec dotčena (není tedy možno povolití ani odklad podle čl. II cit. nař.).

V čl. IV. jsou dána omezení pro soudní uplatňování nároků stran, jsoících příslušníky nepřátelských válečných států neb tam trvale bydlících. Spory ty se přerušují a smí v nich býti pokračováno neb nové vedeny jen se schválením ministra spravedlnosti.

Přehled právních předpisů.

Ze Sbírky zákonů a nařízení Protektorátu Čechy a Morava, VI. nař. č. 41 upravuje podrobně prohlídku jatečných zvířat a masa a zřizování a provozování jatek. — Vyhl. předsedy vlády č. 43 upravuje řízené hospodaření senem a slámou. — VI. nař. č. 44 zavádí výhodná procesní ustanovení pro osoby zvlášť dotčené mimořádnými válečnými poměry (především pro příslušníky německé branné moci), všeobecně platný odklad exekuce a odložení konkursu, mění dočasně některá ustanovení občanského práva a procesní předpisy s tím souvisele (stavení promlčení, vyloučení nepříznivých následků nesplnění závazku). Posléze obsahuje zvláštní předpisy o uplatňování majetkoprávních nároků cizincí nebo osobami v cizině usazenými. — VI. nař. č. 45 stanoví pro bývalé zaměstnance vojenské správy a děsloužící úlevy a odchylky od podmínek jinak předepsaných pro nastoupení povolání nebo při přechodu do samostatného soukromého podnikání a mimořádné úlevy při studiu nebo dalším odborném školení za účelem usnadnění založení nové existence. — VI. nař. č. 48 zřizuje místo státní regulační komise plánovací komisi pro hlavní město Prahu a okolí. — Vyhlášky předsedy vlády č. 51 a 52 upravují výrobu a odběr pečiva a spotřebu mouky a tuků při jeho výrobě. — Vyhl. předsedy vlády č. 58—60 upravují řízené hospodaření luštěninami. — VI. nař. č. 61 sjednocuje některé